

Använd ullens fantastiska egenskaper!

Hur tar vi tillvara en fantastisk råvara? Den svenske fårägaren är något av en expert på att ta tillvara det som fåren ger.

Nästan alla känner till fårets fyra ben: Kött, skinn, ull och landskapsvård. Nästan alla utnyttjar något eller några ben i sin produktion. Köttproduktion är en lösning, som för att löna sig kräver stora besättningar, såvida man inte själv säljer köttet vid gården. Då kan man börja tala om lönsamhet även för den mindre besättningen. Det kräver förstås lite arbete och planering...

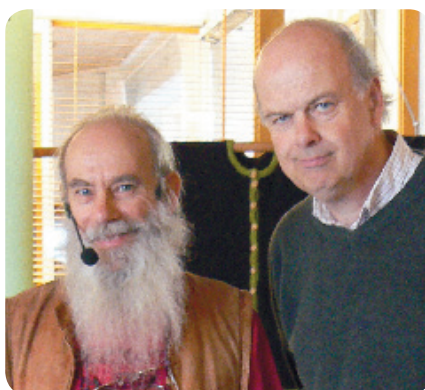
Skinnen är just nu lättsålda och de flesta gotlandsfårbesättningar drar nytta av detta, men även andra skinn har sina användningsområden. Landskapet vårdas av fåren och här och var finns det fårägare som satsar på detta ben, med lönsamhet för verksamheten. Men den råvara som alla fårägare har mest gott om – ullen – vad händer med den? I gårdarna hörs klagomål och suckar över den värdelösa ullen. Inget betalt för den. Den är bara besvärlig och kastas bort.

Arbetet med klippningen finns där i alla fall, en gång om året kräver djurskyddsbestämmelserna att fåren skall klippas. Om man nu skulle se positivt på denna förnyelsebara råvara som fåren tillhandahåller? Se om det går att få lönsamhet? Vad behövs i så fall?

Ullutbildning

I mitten av september inbjöd fåravelsförningarna i Väst tillsammans med Länsstyrelsen till en utbildningsdag på Bohusläns museum. Ett utskick hade även gått ut till textil- och skinnhantverkare i bygden. Ett syfte var att hantverkare och producenter skulle mötas och en lista skapades för fortsatt samarbete. Alan Waller, känd för sin gedigna kunskap om ull, höll ett seminarium för ett 50-tal intresserade. Vi fick vara med om allt som kan tänkas röra sig om ull, från det första ullhårets födelse till hur ullproducenten ska få ullen att löna sig.

Ullen är ett fantastiskt naturmaterial. Den värmer, håller fukt, skyddar, pryder

Allan Waller (till vänster) är en av de mest kunniga på ull och ullhantering i Sverige. Här tillsammans med Anders Ryberg, länsstyrelsen västra Götaland.

och brinner svårligen. En undersökning i Australien, om brännskadade människors klädsel vid brandolyckan, visade att ingen av dem som burit yllekädder hade fått några allvarliga skador. De som burit syntetkläder hade fått de värsta skadorna, djupa sår genom smältande syntetmaterial. Bomullskläder hade helt enkelt brunnit upp och lämnat huden bar mot lågorna. Det är därför som dagens brandmän har förmånen att få använda underkläder av ull.

Ull är också ett väl använt material i hantverkssammanhang. De flesta kan sticka eller virka av garn. Är man fårägare har man förhoppningsvis garn av egna får. Det finns fortfarande ett antal spinnerier, som man kan vända sig till, för att få garn eller kardflor från egna får. Garn och kardad ull kan säljas och ge gården ett bidrag till verksamheten. Men den som inte har intresse för hantverk behöver inte kasta ullen! Det finns andra hantverkare som vill ha ull och garn, andra producenter som vill använda ullen.

Vi kanske måste lära oss att se ullen ur kundens och konsumentens synvinkel. Det är de som ska ge oss betalt. Hur vill de ha vår ull?

Om man jämför med den ull som idag går till textilindustrin och som är importerad, slås man av den profession som ligger bakom ullhanteringen. Ullen levereras med ren och enhetlig fiber, helt efter kundens önskemål. Den svenska ullen har i detta sammanhang inte lyckats hävda sig i konkurrensen. Men den

svenska lantrasullen har – förutom sina fantastiska textila egenskaper – producerats med betydligt mindre bekämpningsmedel än den utländska. Dessutom har den svenska ullen mer glans och lyster än utländska ulltyper.

Ullkvalitet

Att leverera ren ull till spinnerierna är en fråga om hur mycket tid de tjänar på att INTE behöva sortera bort ull, som är bemängd med foderrester och annan smuts. Den intjänade tiden skapar utrymme för mer betalt till ullproducenten. Kan man acceptera att säga nej till mindre pengar för onödigt skräp? Fråga istället vad man som ullproducent kan göra, för att minska att skräpet faller i ullen. Tänk på hela kedjan från vall till foderbord: Hur får jag minst arbete, bäst foderkvalitet och hygien, minst spill och renast ull?

När djuren går ute, ger olika betesmarker olika spår i ullen. Gran och enar kan kanske putsas om man inte väljer att ta bort dem, kardborrar och tistlar kan man ju slå ner innan de blommar. Den egna gårdens förutsättningar bestämmer hur man ska gå tillväga för att få en felfri ull.

Inomhus är det fukt, ohyra, foder, gödsel och strö, som hotar förtjänsten. Tänk igenom rutiner, inredning och anpassa stallklimatet efter fårens behov. Det är bra för både hälsa och ullkvalitet.

De flesta tycker att klippning före lamning ger mest fördelar såsom bättre hullkontroll, ökning av ämnesomsättningen, bättre födelsevikter på lammen, etc. Det bästa resultatet ur ullsynpunkt är att klippa två gånger om året. Sommarullen är den mest värdefulla. Den bör man ta vara på, helst före installningen.

Det är tyvärr så att det växer olika ulltyper på fåren. Ullen på buken är kortare och smutsigare än den övriga, ullen på bakbenen brukar oftast vara grövre. Sådan ull går till lägre pris. Antingen sorterar man bort den sämre ullen vid klippningen, eller så låter man sorteringen på spinneriet göra detta. Då är det viktigt att fällen är så lite hopprörd som möjligt, så att det går lätt att utskilja de sämre partierna. Men om du kan få bort den sämre ullen själv, utan att röra ihop fällen, så tjänar du på det. Ett gott råd

är att höra med spinneriet hur de vill ha din ull.

Transport

Den klippta ullen ska läggas, så lite omrörd som möjligt, i rena papperssäckar. Säckar i papper får ullen att göra sig av med sitt fuktighetsöverskott. (Lägg tidningspapper som mellanlägg mellan de olika fällarna.) Fodersäckar duger bra – men ordentligt tömda och vrängda. Kvarvarande foderrester från botten kan sprida sig i hela säcken under resan till spinneriet och kan halvera värdet av ullen. Förvara säckarna i torr miljö, annars finns risk för mögel. Låt dem inte stå för nära en kall yttervägg eller stående direkt på ett kallt cementgolv, då temperaturskillnader är den stora faran för ullen.

Att välja ull efter egenskap bör såväl säljare som köpare göra. Ullhårens längd, finlek, fetthalt, färg, styrka och krusighet är några grundläggande egen-

skaper, som det kan vara bra att ha koll på. Fibrernas tjocklek är viktig för känslan av mjukhet/stickighet. En tjock fiber viker inte undan mot huden, utan upplevs som stickig. Ju finare fiber, desto högre pris. Att bedöma ullens glans när den är finfibrig blir lättare om man sträcker ut fibrerna i en ulltuss och snor dem runt ett finger eller en nagel. Krusigheten påverkar ullens förmåga att spinnas. Om fibern är 2 000 gånger längre än den är tjock är den lätt att spinna.

Just nu upplevs en ulltrend där stickcaféer och enskilda hantverkare vill ha ullgarn. Ibland räcker inte våra små spinnerier till för att få fram önskat garn och kedjan producent – konsument bromsas upp. Det händer att ullen får vänta upp emot ett år innan den förädlas. Vem vill starta ett ullspinneri?

All ull har sitt användningsområde. För att underlätta arbetet för den som ska vidareutveckla ullen, bör ullprodu-

centen göra allt han kan – för sin egen skull.

Text och foto: Angelica Skarin

Skinn och ull roar både stora och små!